

Kemal Atatürk'le Gandhi'nin Işığında...

Türkiye- Hindistan kardeşliği

Dr. Cüneyt Akalın

Giriş

Türklerle Hintlilerin ilişkileri çok gerilere dayanır. 11. yüzyılda Afganistan üzerinden Hindistan'a inen Gazneli Mahmut ile başlayan, Delhi'nin Kölemen Sultanları ile süren, Babür İmparatorluğu ile doruğu çıkan bu ilişki, İngilizlerin 1857 Ayaklanmasını bastırıp Zafer Bahadır Şah'ı tahttan indirmeleri ile kesintiye uğradı, ama sonlanmadı. Karl Marks'ın "Hindularla Müslümanların ulusal ayaklanması" diye nitelediği 1857 Ayaklanmasından sonra son Zafer Bahadır Şah'ın üç oğlu halkın gözleri önünde Delhi'de asıldı, gözleri kör edilen son Babür hükümdarı Bahadır Şah, Rangoon'a sürüldü. İngilizlerden özür dilemeyi reddeden Bahadır Şah hücrelerinin duvarlarına, kömür parçaları ile şunları yazdı:

Ghazion mein boo rahegi jabtalek eerman ki

Takht-ı London tak chalegi tegh Hindostan ki...¹

(İnancın zaferi isyancıların yüreğinde sıcaklığını koruduğu sürece

Hindistan'ın gücü Londra'daki tahtı sallamaya devam edecek.)

O döneme kadar coğrafyanın bir araya getirdiği, yan yana koyduğu kavimler, 18. yüzyıldan itibaren Asya'nın başına bela kesilen İngilizlerce bir araya getirildi. Türklerle Hintliler İngilizlere karşı dayanışma içinde birbirlerini yeniden keşfettiler. Türkiye'nin de Hindistan'ın da öneminin ayırdındaki İngiltere, iki ulusu dikkatle izliyordu. İngiliz Dışişleri Bakanı Grey, Meşrutiyet'in ilanından bir hafta sonra İstanbul'daki elçi Lowther'e şu mesajı yolladı: "Türkiye anayasayı uygulamaya koyar, ayakları üzerinde tutarsa kendisi güçleneceği gibi etkileri Mısır'a ve Hindistan kadar uzanır."² 20. yüzyılın başı, iki ulus açısından kargaşa içinde geçti; arayışlar sürdü. Ne var ki Türkiye'de ve Hindistan'da olup bitenler Asya'da ve özellikle Müslümanlar arasında dikkatle izleniyordu. Türk aydınlarının gözü Hint alt-kıtasında, Hint aydınlarının gözü kulağı önce İstanbul'daydı; ardından Ankara'ya çevrildi.

Nehru: Türkiye Asyalı

19. yüzyılın sonunda çağdaşlaşma arayışlarının canlandığı Hint aydınları, aynı yıllarda Osmanlı aydınlarının tartıştığı, yanıtlarını aradığı eğitim, ulusal dil-kültür vb soruları kendilerine soruyorlardı.

İtalya'nın 1911'de Osmanlı toprağı Trablus Garb'e (Libya) saldırması üzerine Hint Müslümanları arasında başlayan tepkiler, 1912 Balkan Savaşı sırasında çok daha geniş yankı buldu. Nehru Hindistan'da doğan ilgiyi şöyle anlatıyor: "Türkiye 1911'de İtalya'nın saldırısına uğrayınca, Hindistan'da Türkiye için büyük sempati doğdu; çünkü Türkiye Asyalı, Doğulu bir güç olarak görülüyor, bu özelliği ile bütün Hintlilerin iyi dileklerini üzerinde topluyordu. Müslümanlar özellikle etkilenmişti çünkü Türkiye'deki Sultan'ı Halife yani İslam'ın başı olarak görüyorlardı."³ Müslümanların Avrupa'dan tasfiyesi anlamına gelen Balkan Savaşlarındaki yenilgi, Hintli Müslümanları derinden etkiledi. Gönüllü olarak Osmanlı Ordusu'nda savaşmaya gelenler oldu. Ensari ve Zafer Ali Han bir sağlık heyetini

¹ Sitarem Yechury (ed), Freedom Struggle, A People's Democratic Publication, s.24

² Orhan Koloğlu, Kurtuluş Savaşında Hint Desteği, İCANAS 38, 2007, s. 2

³ Javaharlal Nehru, Glimpses of World History, s. 624

Türkiye'ye götürdü.⁴ Londra'dan gelen Dr. Ahmed Ensari başkanlığındaki 24 kişilik Hint Hilal-i Ahmer heyeti Balkan Savaşı'nda İstanbul'daki salgınlarla mücadele çalışmalarına katıldı.⁵ Daha önemli girişim, Muhammed Ali ve Şevket Ali kardeşlerin Hindistan'da gazete yayınlarıyla sürdürdükleri Hilafet merkezine bağlılık kampanyasıydı. Dönemin radikal gazeteleri (Muhammed Ali'nin Kalküta'da çıkardığı *Yoldaş*'ı, Abul Kalam Azad'ın Kalküta'da yayımlanan *El Hilal*'i, Zafer Ali Han'ın Lahore'da yayımlanan *Zamindar*'ı) Türklere destek verince, anti-İngiliz tavırları ile İngilizlerin dikkatini üzerlerine çektiler.⁶ Hintli Müslümanlar göçen Balkan Türkleri için para topluyor, Muhammed Ali *London Times*'da Balkanların Osmanlıya iadesini, İngiltere'nin Mısır'dan çıkmasını, Hilafetle, Kutsal Yerlerle uğraşmamasını istiyordu.⁷ Sadece Müslümanlar değil, Hindu milliyetçileri ve Hindu basınının büyük bölümü de Avrupa karşısında Asya'nın şampiyonu olarak Türkiye'yi destekliyor, Asyalılık duygularının yükselişi, Türkiye'nin başarıları, örnek olur düşüncesiyle İngilizleri kaygılandırıyor.⁸

Müslümanların, ilericilerin çabaları, İngiliz propagandası yanında zayıf kalsa da, etkiler yarattı. İngilizler I. Dünya Savaşı başlarken Hilafet ile değil İttihatçılarla savaştıklarını açıklayarak Müslümanları yatıştırmaya çalıştılar.⁹

Hint ulusal hareketi I. Dünya Savaşı arifesinde dağınmış durumdaydı.

Hint ulusal lideri Nehru'ya göre "1914'de savaş gelip kapıya dayandığında siyasal ortam ülkede hareketli değildi. Sadece ilimluları temsil eden Ulusal Kongre yılda bir kez toplanıyor, bazı akademik kararlar alıp dağılıyor, başka bir şey de yapmıyordu. Milliyetçilik dibe vurmuştu."¹⁰

Dünya Savaşı ve Hindistan

Osmanlı İmparatorluğu Almanya'nın yanında savaşa girerken Hintlilerin durumu belirsiz, karmaşıktı. I Dünya Savaşında Hindistan taraf değildi, ama İngilizler hem asker devşirdiler hem Hint kaynaklarını yağmaladılar. Mevcudu 1,2 milyona çıkartılan Hint ordusunun birlikleri, kendilerine yabancı bir davada, çoğu kez İngiliz sömürge ordularınca çok kötü yönetilen çatışmalarda ölüme yollandı. Başlarda uygulanan gönüllü askerlik sistemi, koşulların zorlamasıyla birçok yerde zorunlu hale dönüştürüldü. Sadece Pencab'da 350.000 kişi askere alındı. Yiyecek kaynakları İngiliz ordusunun ihtiyaçlarına yönlendirildi. Yoğun askere almalar, ağır vergiler, fiyatların fırlaması, yaşam koşullarının kötüleşmesi yokluğu, sefaleti getirdi.¹¹ Çoğunluğunu Müslümanların oluşturduğu Hintli askerler Çanakkale, Mısır, Irak vb. cepheelerde Müslümanlara karşı savaştı.¹² Hindistan'ın İngiltere safında savaşa katılması, birçok Hintli askerinin İngiliz ordusunda görev yapması, İngiltere'nin, dünyaya hâkim olmak için Osmanlı'dan kopardığı Ortadoğu'yu yeniden düzenlemeye kalkışması, Halife'nin/İslam'ın Kutsal Yerlerinin geleceği konusunda Hintli Müslümanlar arasında doğan kaygılar, Hint siyasal yaşamında yeni arayışları doğurdu. Ülke içinde büyük tartışmalara neden oldu.

⁴ Summit Sarkar, *Modern India*, Mac Millan, s. 144

⁵ Hikmet Özdemir, *Salgın Hastalıklardan Ölümler, 1914-1918*, Türk Tarih Kurumu, s.63

⁶ S. Sarkar, *age*, s. 144

⁷ O.Kologlu, *agm*, S.3

⁸ FO (British Foreign Office Arşivi) nden aktaran Bilal Şimşir, *Doğu'nun Kahramanı Atatürk*, s. 203

⁹ O.Kologlu, *agm*, s. 2

¹⁰ Nehru, *Glimpses*, s. 623

¹¹ Summit Sarkar, *age*, s.169

¹² O.Kologlu, *agm*, s. 2

Tekil çabalar savaşın akışını değiştiremeyince, 1915 ortalarında Müslümanlar Ulusal Kongre Partisi ile irtibata geçip işbirliği aradılar.

İki büyük kesimin Hindu-Müslüman birliğinin temelleri 1916'da atıldı. Bombay'da aynı anda toplanan İslam Birliği ve Kongre Partisi, karşılıklı görüşmeler yoluyla asgari bir anayasa taslağı hazırlamak üzere bir platform oluşturmaya karar verdiler. Lucknow Kongresi'nde Hindularla Müslümanlar arasında Hindistan'ın gelecekteki anayasası konusunda anlaşma sağlandı. Nehru'ya göre Müslümanların Kongre Partisi ile el sıkışmaları, büyük ölçüde İngiltere'nin Türkiye ile savaşına duydukları öfkenin eseri idi.¹³

Hint siyasal yaşamında yeni arayışları doğuran Lucknow süreci, Gandhi'nin Güney Afrika'dan dönüp Hint milliyetçilerinin başına geçmesi ile hızlandı.

Dünya Savaşı sonrası arayışlar

Savaş İngiltere'nin zaferi ile sonuçlanmış, fakat birçok alanda belirsizlikler kendini göstermişti. Hint milli uyanışı, savaş sonrası yıllarda savaş sonu yükselen tepki, Sovyet Devrimi'nin sarsıcı etkileri, Anadolu Devrimi'nin başlaması gibi etkilerle hızlandı.

İngiliz Başbakanı Lloyd George'un 5 Ocak 1918'de "Türkiye'yi Türk nüfusunun çoğunlukta olduğu başkentinden, Küçük Asya ve Trakya'daki topraklarından mahrum etmek niyetinde olmadıklarını" belirtmekle birlikte, Kutsal Yerlerden de söz etmemesi,¹⁴ Emir Hüseyin'in isyanının ardındaki İngiliz varlığını açık-seçik saptayan Hintli Müslümanların kuşkularını artırdı.

Hapisteki Muhammed Ali'nin "Tüm Hindistan İslam Birliği" başkanı seçilmesi süreci hızlandırdı. Dr. Ensari'nin 1918 sonunda İslam Birliği adına Genel Valiye Müslüman taleplerini içeren metni sunması hareketi başlattı.

Nisan 1919'da Sihlerin kutsal kenti Amritsar'da İngilizlerin yaptığı katliam ulusal tepkileri sertleştirdi. Yunanistan'ın 15 Mayıs 1919'da İzmir'e asker çıkarması, İngiliz-karşıtlarını, özellikle Müslümanlar iyice öfkelenirdi. Hintlilerin ulusal ozanı Dr. Muhammed İkbâl, zaferine sonsuz bir güven duyduğu milli mücadeleyi "Türk aslanı yine uyanacak, yine kükreyecek, yine düşmanı titretecek" duygularıyla yüceltiyor. "Allah Ona Yardım Etsin" dizesiyle başladığı "Mustafa Kemal Paşa'ya Hitap" adlı şiirini "Atın nereye kadar giderse oraya atıl, düşünme, biz bu meydanlarda nice kereler tedbir yüzünden mat olduk" diye sürdürüyordu.¹⁵

Millî Mücadele Yılları

Hint Hilafet Hareketinin tarihsel anlamı

Türkiye'de Kuruluş Savaşı kızıştıkça, özellikle İstanbul'un İtilaf devletlerince işgalinden ve Sevr Antlaşması'nın İstanbul hükümetine dayatılmasından sonra Hindistan'da "Türkiye İçin Adalet" sloganıyla yürütülen hareket gittikçe güçlendi. İngiliz sömürgeciliğine karşı büyük bir başkaldırı biçimini aldı.¹⁶

Hint Hilafet Hareketi, Millî Mücadeleye manevi-maddi büyük katkılar sağladı. Burada bir yanlış düzeltelim: sağcı çevreler Hindistan'dan gelen yardımı Müslümanlarla sınırlı tutmaya özen gösterirler; oysa bu kesinlikle doğru değildir. Müslümanlarca başlatılmış olmakla birlikte, maddi-manevi destek Hindu-Müslüman-Sih vb. Hint halkının tümünden geldi.

¹³ Nehru, Glimpses ....., no.154, s. 673, Türkiye-Batı Asya Tarihi, s. 131

¹⁴ Hadiye Yılmaz, Kurtuluş Savaşımı z ve Asya Afrika'nın Uyanışı, Kaynak Yay, s. 129

¹⁵ İkbâl, Şarktan Haber (çev. A.N.Tarlan) Ankara, 1956, s. 87-88

¹⁶ Bilal Şimşir, Doğu'nun Kahramanı Atatürk, Bilgi Yayınevi, s. 205

Hilafet Hareketi'ne Hindu önderlerce verilen destek, Hint ulusal programının temeli, Hindu-Müslüman işbirliğinin başlangıcıdır.¹⁷

Hint Hilafet Hareketinin esasları Aligarhlı kardeşler Muammed ve Şevket Ali tarafından geliştirilir. Millî Mücadele döneminde Anadolu'ya da gelen, 7 Aralık 1920'de Mustafa Kemal ile görüşen Muhammed Ali, 4 Ağustos 1920'de Mustafa Kemal'e yazdığı mektupta, Hint Hilafet Komitesi'nin barış antlaşmasının Türkler aleyhine sonuçlanması halinde İslam ülkelerinin temsilcilerinin katılacağı bir İslam kongresinin toplanmasını teklif eder.¹⁸

Hilafet Hareketi'ne önderlik edenlerin amacı, Barış Konferansı başlamadan (Ocak 1919) İngilizlere baskı yaparak Türkiye/Müslümanlar lehinde sonuçlar elde etmektir. 1919 yılının ortalarında oldukça etkin duruma gelen "Hilafetçiler" Osmanlı Devleti'nin savaştan önceki statüsünün korunmasını, Hilafetin merkezi İstanbul'a dokunulmamasını talep ediyorlardı. Geniş bir medrese-mescit ağına sahip, güçlü bir dini-siyasi örgütlenme olan Hint Ulema Cemiyeti'nin katkılarıyla hareket iyice güçlendi.

İşte bu noktada Kongre Partisi'nin lideri Gandhi devreye girdi. Gandhi Hilafet Hareketi Merkez Komitesi'ne katılarak harekete destek verdi, güç kattı, hareketi yeni bir mecraya sürükledi. "Hilafetçiler" İngiltere'ye isteklerini kabul ettirebilmek için iki yoldan baskı uygulamaya başladılar: Heyetler göndererek yazılı başvurular yaparak baskı yapmak, direnişler örgütlemek

2 Ağustos 1919'da Bombay'da Gandhi'nin başkanlığında toplanan kongrede Türkiye'de yaşanan Yunan zulmü nefretle anıldı; Türkiye'ye yardım için seferberlik ilan edildi.

23 Kasım 1919'da Delhi'de toplanan Hilafet Komitesi ilk kez İngilizlere karşı açık tavır aldı. Gandhi'nin de katıldığı toplantıda, Hilafet meselesinin yalnız İslami değil aynı zamanda millî bir dava olduğu ifade edildi.

Delhi'de yapılan ilk konferanstan Hilafet Hareketi'nin bildirisinin yayımlandığı Bombay Konferansı'na (Şubat 1920) kadar, Türk Kurtuluş Savaşı'na destek olmak üzere halktan önemli miktarlarda bağış toplandı.

19 Ocak 1920'de Gandhi, Muhammed Ali, Şevket Ali ve Cinnah'ın ortaklaşa imzaladıkları metin Hint Genel Valisine "Müslüman-Hint hep birlikte omuz omuzayız, İngilizleri suçluyoruz" diye sesleniyordu.¹⁹ Gandhi Hilafet Hareketi'ne desteği ulusal birliğin inşasına yönelik bir hareket olarak görüyordu.

2 Haziran 1920'de Gandhi ve Müslüman liderlerden oluşan kurul, program çalışmasına başladı. Gandhi yabancı malların boykot edilmesini öneriyordu.

"Hilafet sorununda hem Hindistan hem de imparatorluk hükümetleri, Hint Müslümanlarına karşı olan görevlerini yerine getirmemişlerdir. Uğradıkları dini felaketi yenme girişiminde, Müslüman kardeşlerine her türlü kanuni yollarla yardımda bulunmak, Müslüman olmayan Hintlinin de görevidir."²⁰

Kongre'den sonra İngiltere'ye yönelik direniş artar; dahası Hilafet Komitesi 12 Haziran 1920'de gençlerden askere yazılmamalarını, yazılanların istifa etmesini ister. İngilizlerin Türklere saldırısına ortak olmayacaklarını açıklar.

10 Ağustos 1920'de Sevr'in imzalanması etkinliklere bir yandan darbe indirirken, bir yandan da süreci hızlandırdı. Artık Müslümanlar için Gandhi'nin İngiliz karşıtı "İşbirliğine Hayır" hareketine katılmaktan başka çare kalmamıştı. Hilafet sorunu geri plana düşerken, Türkiye davası öne çıkıyordu

Hilafet Kongresi ikinci kez 26 Aralık 1920'de yaklaşık 15.000 kişinin katıldığı büyük bir kalabalıkla Nagpur'da toplanır. "Kongre iki konuda işlenen hatalar düzeltilmedikçe Hindistan'ın tatmin edilmesine imkan olmadığını kabul etmiştir: Hilafet sorunu ile Pencap

¹⁷ Sumit Sarkar, *Modern India*, Mac Millan, s. 144

¹⁸ NA FO 371/6549.E-0113. Aktaran Hadiye Yılmaz, age, s. 106

¹⁹ Orhan Koloğlu, *Kurtuluş Savaşı'nda Hint Desteği*, ICANAS Kongresi 2007, s. 7

²⁰ R.K. Sinha, *Mustafa Kemal ve Gandhi*, İstanbul, s.106-107, aktaran Hadiye Yılmaz, age, s.. 118

konusu ve zedelenen ulusal gururun onarılması. Bundan sonra benzeri hataların tekrarına engel olmanın tek yolunun bağımsızlık olduğu görüşünde birleşir.”²¹ Gandhi'nin Hintli kitlelerle kurduğu sıcak ilişkiler Cinnah'ın siyasetten çekilmesine neden olur. Nagpur Kongresi'nden sonra pasif konuma geçen Cinnah, 1930'larda Londra'ya kaçar.

Gelişmeleri izleyen Ankara (Mustafa Kemal Paşa) 14 Şubat 1921' de Hindistan'da gelişen süreci değerlendirir: “320 milyonluk bir halk kütlesi taşıyan Hindistan'da vukua gelmekte olan hadisat bugünün en mühim meselesidir. (...) Kalküta'da millî kongrede yapılan konuşmalar, şüphe bırakmıyor. Şimdiye kadar İngiltere'ye sadakat yeminiyle bağlı hükümeti hafifçe tenkit etmekle yetiniyordu. Fakat Pencap'ta millî bir tezahüre karşı İngilizlerin ittihaz ettikleri caniyane ve vahşiyane tedabir, diğer taraftan Türkiye'nin taksimi ve ona teklif edilen muahedename Hint siyasilerinin gözlerini açtı.”²²

Nagpur Kongresi'nden sonra genel grevler (Hartal), iş bırakmalar ve ayaklanmalar yeniden hız kazanır. Kalküta öğrenci grevi günden güne büyür. Delhi'de bütün yerli mağazalar, dükkânlar kapatılır. Şimendifer amelesinin grev ilan etmesinin ardından petrol kuyularında çalışan ameleler de greve iştirak ederler.²³ Hintlilerin topyekûn ayaklanmaları karşısında, İngilizler Şubat 1921'de Hindistan'a özerklik vaadinde bulunur. 4 Mart 1921 tarihli Hâkimiyeti Millîye gazetesinde Hindistan'daki son durum şöyle açıklanıyor: “Hintliler Delhi'de toplanan Hindistan Meclisi'nde Türkiye'ye karşı Avrupa devletlerinin izlediği zalimane siyaseti şiddetle eleştirmektedir. Trakya'da ekseriyetin Türk ve Müslümanlardan oluştuğu pek çok tetkik ve istatistiklerle sabit iken bölgenin Yunanistan'a verilmesi, İngilizlerin ve Avrupa devletlerinin hainane siyasetlerinin bir parçasıdır.”²⁴

1921 sonunda Hindistan'da durum İngilizler aleyhine vahim bir hal alır. Türklere olumsuz tavırlarından dolayı İngiliz sömürgelerinde isyan beklentisi artar.²⁵ Gandhi, İngilizlerin Hindistan siyasetine ancak içte bir devrimle cevap verilebileceğini söyler. İngilizlere karşı itaatsizlik düşüncesi Hintliler arasında her geçen gün yayılır. Gandhi Hintlileri İngiliz-Hint ordusundan firara çağırır.²⁶ Bombay'a gelen İngiliz veliahdı protestolarla karşılaşılır. Pamuk balyalarının yakıldığı, İngiliz otomobillerine saldırıldığı olaylarda dört polis öldürülür. Londra gazeteleri gösterilerin Gandhi tarafından tertip edildiğini iddia ederler.²⁷

27 Aralık 1921'de Gandhi başkanlığında Ahmetabad'da toplanan Hindistan Ulusal Kongresi Mustafa Kemal Paşa'yı Sakarya Zaferinden dolayı kutlar ve “Türkiye'nin bağımsızlığının korunması konusunda Hint halkının yardımının süreceği” belirtilir.²⁸ Aynı Kongre, ilan edilecek cumhuriyet idaresinin başarının Hint-Müslüman birliğinden doğduğunu açıklar.²⁹ 30 Ağustos'ta Türk Ordusu'nun kazandığı zafer, Hindistan'da büyük yankı yaratır. Türlerin zaferi günlerce törenlerle kutlanır. Mustafa Kemal Paşa Hint Müslümanları ve Hindular için bağımsızlık sembolü haline gelmiştir. Hindistan Hilafet Komitesi adına Çotani, Mustafa Kemal Paşa'ya çektiği telgrafta, büyük kumandanı ve Türk Ordusu'nu tebrik eder: “Yunan ordusuna karşı ihraz edilen ve şanlı zaferden dolayı Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri ile muzaffer ordusu Hindistan Merkez Hilafet Komitesi'nin, bütün Hindistan'ın ve bilhassa Hindistan Müslümanlarının en samimi tebriklerini arza delalet buyurmanızı rica ederim. Ankara Hükümeti'nin muvaffakiyetini ve Yunan ordusunun tamamen tard ve defni Cenab-ı

²¹ R.K.Singh'den aktaran Hadiye Yılmaz, age., s. 121

²² Hadiye Yılmaz, age, s. 121

²³ Hakimiyeti Millîye, 08 Nisan 1921, Akt. Hadiye Yılmaz, age, s.123

²⁴ Hakimiyeti Millîye, 15 Nisan 1921. Aktaran Hadiye Yılmaz, age, s.126

²⁵ R.H.Sinha, Mustafa Kemal ve M.Gandi, Milliyet Yayınları, s. 125

²⁶ Hakimiyeti Millîye, 9 Aralık 1921, akt. Hadiye Yılmaz, age, s. 127

²⁷ Hakimiyeti Millîye, 6 Aralık 1921, akt. Hadiye Yılmaz, age, s. 127

²⁸ R K. Sinha, 159, akt. Hadiye Yılmaz, age, s. 128

²⁹ Mim Kemal Öke, *Hilafet Hareketleri*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1991, s.71.

*haktan niyaz edecektir.*³⁰ 30 Ağustos Zaferi'ni o günün koşullarında birkaç gün sonra öğrenen Hindistan Merkez Hilafet Komitesi Başkanı Çotani, 5 Eylül'de Türkiye'nin Paris temsilcisi Ferit (Tek) Bey'e şu telgrafi gönderir. "Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleriyle muzaffer ordusuna Hindistan Hilafet Komitesi'nin en içten tebriklerini iletmenizi dilerim"³¹

Daha da çarpıcı olanı, 9 Eylül'den önce yaşananlardır. Öyle anlaşılıyor ki Hindistan nefesini tutmuş Ege kıyılarından gelecek haberi beklemeye başlamıştır. Eylülün sekizine rastlayan Cuma günü Hindistan'da ibadet günü sayılmış, bütün ülkede camiler ışıklandırılmış, Cuma namazından sonra Türk ordusunun zaferi için Tanrı'ya yakarılmış, camilerin duvarlarına "Zindabat Mustafa Kemal" yazılmıştır. Mustafa Kemal Hindistan'da kurtuluş ve özgürlük simgesi olmuştur.³² Çotani 9 Eylül'ün hemen ardından yolladığı telgrafta "Mustafa Kemal Paşa ve muzaffer ordularını" bir kez daha duygu dolu sözcüklerle kutlar.³³

Hindistan'ın Millî Mücadele boyunca Türk halkına sağladığı yoğun destek hem manevi hem maddi niteliklidir. Hintli Müslümanlar Anadolu'ya askeri destekte de bulunmuş, Çanakkale ve İzmit bölgesinde İngilizler adına cepheye sürülmüş Hintli askerler ordularından ayrılarak subay rütbesiyle Türk ordusuna katılmışlardır.³⁴

27 Ocak 1923'de toplanan Tüm Hindistan İslam Birliği Lucknow Kongresi'nde sadece M. Kemal Paşa'nın zaferinden söz edilir: "Dört yıldan beri çağrılarla, dualarla başaramadıklarımızı Mustafa Kemal Paşa'nın kılıcı başardı. İnsaniyete aykırı Sevr paramparça edildi. Şimdiye kadar Hilafet krizini konuşuyorduk, bundan böyle *Swaraj* (Hindistan'ın birlik ve özgürlüğü) ön plandadır."³⁵

Nehru Sakarya Savaşı sonrası duygularını şöyle anlatıyor: "*Mustafa Kemal'in Yunanlılara karşı kazandığı büyük mücadeleyi, yaklaşık on bir yıl önce, duyduğumuz zaman ne kadar çok sevindiğimizi çok iyi hatırlıyorum. Ağustos 1922'de Afyonkarahisar'da kazandığı ve ardından Yunan ordusunu İzmir'de denize döktüğü savaşı kastediyorum. Birçoğumuz Lucknow Bölge hapishanesindeydik ve Türklerin zaferi için hapishane barakamızı sağdan soldan bulabildiğimiz şeylerle süslemiş, dahası o akşamı, cılız biçimde bile olsa, ışıklandırmaya çalışmıştık.*"³⁶

Kurtuluş Savaşı'nın ardından Ankara'ya gelen *Islamic News*'in sahibi Hintli Müslüman Abdülkayyum Malif ile 26 Ağustos 1923 günkü görüşmesinde M. Kemal Paşa, "Hintlilere, din kardeşlerimize ve özellikle Hint Hilafet Komitesi'nin üyelerine teşekkür eder."³⁷

Hint Müslümanlarının Kurtuluş Savaşı'na maddi yardımları

Hilafet Komitesi'nin Haziran 1921'de Allahabad toplantısından sonra Türklere maddi yardım amacıyla başlatılan kampanya Millî Mücadele süresince sürer. Araştırmacı M. Kemal Öke Hint yardımının 675.494 Türk lirası olduğunu belirtir.³⁸ Hintli Müslümanların ilk yardımı Şubat 1922'de Ankara'ya ulaşmıştır. Mustafa Kemal Paşa, Hariciye Vekâletine, 19 Şubat 1922 tarihli telgrafında Hindistan'dan gelen ilk yardımdan söz eder: "*Türkiye'ya yardım için*

³⁰ Hâkimiyeti Milliye, 20 Eylül 1922, akt Hadiye Yılmaz. age, s. 130

³¹ Bilal Şimşir, age. S.209

³² Bilal Şimşir, age, s. 210

³³ Bilal Şimşir, age, s. 211

³⁴ NA FO 371/5170.E-8567/262/44. Aktaran: Metin Hülagü, "Milli Mücadele Dönemi Türkiye-İslam Ülkeleri Münasebetleri, AAMD, sayı 45, Kasım 1999.

³⁵ Orhan Koloğlu, agm, s. 9

³⁶ Nehru, Glimpses of World History, no. 158, s. 705, Türkiye- Batı Asya Tarihi, Kaynak yay., s. 51-52.

³⁷ ATABE c 16 (1923-24) s. 70

³⁸ Hadiye Yılmaz, age, s.131

*Hindistan'dan gönderildiği Cami Bey'in telgrafnamesinde bildirilen 26 bin İngiliz lirasının karşılığı olan 144 bin 440 Osmanlı lirası alınmıştır.*³⁹

Hindistan Hilafet Komitesi'nin Londra Temsilciliğine 8 Mart 1922'de gönderdiği mektupta Hindistan'dan yapılan maddi yardımların bir dökümünü veren M. Kemal Paşa, 25 Nisan 1922 tarihli mektubuyla da Hindistan Merkez Hilafet Komitesi Reisi Çotani'ye teşekkür eder.⁴⁰

Millî Mücadele sonrası (1923 -1945)

Hilafetin kaldırılmasının ardından

Lozan Anlaşması'nın imzalanması Hindistan'da milliyetçi çevrelerde sevinçle karşılandı. "İslam Rönesansının ilk aşaması" olarak nitelendi.⁴¹ Hint halkının tüm kesimlerince kutlandı.⁴² Lozan Anlaşması'ndan sonra Hilafetin kaldırılacağı söylentilerinin yaygınlaşması üzerine Hilafet Hareketi'nin liderlerine yolladığı mektuplarda, onları temkinli davranmaya davet etti. TBMM'nin Hilafeti kaldırmasının hemen sonrasında, 5 Mart günü Devlet Başkanı sıfatıyla o zamana kadar haberleştiği Müslüman liderlere kararı bildirdi ve savundu.⁴³

Hilafetin kaldırılması Hintli Müslümanlar arasında çelişkiyi duygulara yol açtı. Muhammed Ali, Mustafa Kemal'i inançsızlıkla (la mezheb) suçlarken, Cemiyet'ül Ulema'dan önderler Ali kardeşlerin suçlamalarına katılmadılar. Mustafa Kemal ve arkadaşlarının kınanmasına yanaşmadılar. Ulusal Kongre Partisi'nin önderlerinden Mevlana Abdül Kelam, Türklere baskı yapılmasına karşı çıktı.

Türk görüşünün tutarlı olduğunu savunan ulusal şair İkbâl'e göre Hilafetin kaldırılması bir içtihad sorunuydu. "Müslüman uluslar arasında sadece Türkiye dogmaları kırdı, özgürlüğüne kavuştu. Türkler yeni değerler yaratıyorlar."⁴⁴

Hindistan Komünist Partisi kurucusu M. N. Roy, Ankara'daki Meclis'in kararını şöyle yüceltir: "Ne Papalık ne Rum Ortodoks Kilisesi bir burjuva devrimince kaldırıldı, sadece devlet üzerindeki etkileri sınırlandırıldı."⁴⁵

Hint Hilafet Hareketi, Lozan Antlaşması'ndan sonra bir süre daha faaliyet gösterse de, canlılığını yitirerek geri plana düştü. Buna karşılık Hindu-Müslüman unsurların birliğini beraberliğini temsil eden Kongre Partisi serpilip güçlendi. 1920'lerde Gandhi-Nehru önderliğinde ülke siyasetine hâkim hale geldi. O yılları bağımsızlık (swaraj) mücadelesi içinde arayışlarla geçirdi. Kongre Partisi İngiliz sömürge yönetimine karşı bağımsızlık bayrağını yükselterek, Hindu ve Müslüman kesimciliğine (communautarism) karşı çıkarak tek ulus inşası çabalarını sürdürdü. Ancak Hindistan hala sömürgeydi. Türkiye Cumhuriyeti'nin muhatabı İngiliz sömürge yönetimi olmaya devam ediyordu. O döneme ilişkin olarak Kongre Partisi'nin tarihi Türk araştırmacılarca mutlaka derinlemesine incelenmelidir. Şimdilik Hintli önderlerden bazı alıntılarla yetiniyoruz.

Nehru, Saltanatın ve Hilafetin kaldırılmasını şöyle değerlendiriyor: "*Politikası ortaya çıktıkça –dine karşı mesafeli tutum, Saltanatın, Hilafetin kaldırılması, seküler bir düzenin kurulması, tarikatların yasaklanması- Atatürk'ün daha ortodoks Müslümanlar arasındaki saygınlığı azaldı; ama aynı siyaset onu Hindu ve Müslüman genç kuşaklar arasında daha saygın biri haline getirdi.*"⁴⁶

Atatürk'ün kadın hakları konusundaki çabalarına Nehru'nun vurgusu önemlidir:

³⁹ ATABE, c.12, s.266

⁴⁰ ATABE, c.12, s.394

⁴¹ Muslim Outlook, 28 Temmuz 1923

⁴² Trivedi, India, Britain and Turkey (1908-1924) , s. 192

⁴³ ATABE, c.16, s. 236

⁴⁴ Trivedi, age, s.201

⁴⁵ M.N.Roy, 13 Mart 1924, aktaran Cüneyt Akalın Hilafet Neden Kaldırıldı, Kaynak yay. S.64

⁴⁶ Nehru, Discovery of India, John Day Company s.352

“Türk kadınları ‘Genç Türkler’den beri özgürlük mücadelesinde oldukça önemli bir rol oynamışlardır. Kemal Paşa kadınların her türlü engeli yıkıp atmaları konusunda özellikle istekliydi. Bir ‘Kadın Haklarını Savunma Derneği’ kuruldu, çeşitli meslekler kadınlara açıldı. Öncelikle sert saldırılara hedef olan peçe dikkat çekici bir hızla yok oldu. Kadınlara çarşafı sadece özel yaşamında giyme hakkı tanındı. Avrupa tarzı danslar özendirildi. Bu sadece, Kemal Paşa’yı gururlandırmakla kalmıyor, anlayışı kadının kurtuluşunu ve Batı uygarlığını temsil ediyordu. Şapka ve dans ilerlemenin ve uygarlığın sloganları haline geldiler! Bunlar aslında Batı’nın cılız simgeleri idi ama yüzeyde sonuç veriyordu; Türkiye başlığını, giyim-kuşamını ve yaşam tarzını değiştirdi. Kıyıda köşede yetiştirilmiş bir kadınlar kuşağının içinden hukukçular, öğretmenler, doktorlar, yargıçlar çıkardı.”⁴⁷ Nehru Genç Türkiye’nin Atatürk önderliğinde yaygın okuma yazma eğitimine yönelik dev adımlarının önemini vurgular.⁴⁸

Nehru, Afgan Kralı’nın 1928’deki Ankara ziyaretinde öne çıkan, kadın hakları da dahil olmak üzere, sorunları şöyle anlatıyor:

“Emanullah ‘Afganistan’ın Batılılaşması’ adı verilen, birkaç küçük reform yaptı. Bu çalışmada eşi Kraliçe Süreyya, çok yardımcı oldu. Kısmen Avrupa’da eğitim gören Kraliçe’yi, kadının peçenin arkasına itilmesi çıldırtıyordu. Böylece, çok geri bir ülkeyi kısa sürede değiştirme şeklindeki garip süreç başladı. Hiç kuşkusuz Mustafa Kemal Paşa Emanullah’ın idealindeki kişiydi. Afganlara ceket pantolon ve şapka giydirmek, sakallarını tıraş ettirmek gibi birçok konuda ondan kopya çekmeye çalıştı.”⁴⁹

Nehru 1938’de yaptığı dünya tahlilinde Kemalist Türkiye’yi “bir barış adası” olarak örnek gösterir:

“Gırtlığına kadar çatışmalara batmış bir dünyada, Türkiye günümüzde dış düşmanı olmayan, kendi başına barış içinde yaşayan bir ülkedir. Yunanistan’la ve Balkan ülkeleri ile on yıllar süren kan davası benzeri sorunlar çözüme kavuşturuldu. Sovyetler Birliği ve İngiltere ile ilişkileri iyidir. Fransa hükümetinin Suriye’deki manda alanlarını böldüğü beş eyaletten biri olan İskenderun üzerinde Fransa ile yaşanan çatışma, Fransa Türkiye’nin tezini kabul edince çözümlendi. Basiretli önderliği ile Türkiye’yi irksal ve öteki sorunlarından çekip çıkaran Kemal Atatürk içerde kalkınmaya yöneldi.”⁵⁰

Nehru’nun Atatürk’ü ziyaret düşü

Nehru 1938’de ülke dışına çıkar. Avrupa’ya gider. İspanyol cumhuriyetçileri ile dayanışma üzere uçakların bomba yağdırdığı Barselona’da 5 gece geçirir. Ardından Milletler Cemiyeti’nin toplantısına katılmak üzere Cenevre’ye geçer. Avrupa’ya yaptığı bu gezide Türkiye’ye uğramayı çok arzu eder. Ziyaret niyeti Atatürk’ün sağlığının bozulması nedeniyle gerçekleşmez.⁵¹ Nehru Türkiye’yi ziyaret niyetini başka mektuplarda da yineler. Türkiye’yi Mayıs 1960’da, 27 Mayıs’tan birkaç gün önce resmen ziyaret eden Nehru, İnönü ile görüşür.

⁴⁷ Nehru, Glimpses.... no. 158, s. 709, Türkiye- Batı Asya, age, s. 59

⁴⁸ Nehru, Glimpses.... no. 159, s. 709, Türkiye- Batı Asya, age, s. 61

⁴⁹ Nehru, Glimpses....no. 108, s.7829, Türkiye- Batı Asya, age, s. 124

⁵⁰ Nehru, Glimpses.... Postscript, s. 968

⁵¹ Nehru, K. Menon’a Mektup 28.04.1938, Nehru Sel. Works, Volume 9, s. 104

Atatürk'ün vefatında Hindistan'dan gelen mesajlar

Atatürk'ün ölümü üzerine dışardan yollanan mesajlar arasında Hindistan'dan gelenler özellikle dikkati çekiyor.

J.Nehru, Hindistan Başbakanı: Kemal Atatürk ya da o yıllarda kendisini tanıdığımız adıyla Kemal Paşa, gençlik yıllarımda benim kahramanımdı. Onun büyük reformlarını okuduğumda yerimde duramadım. Türkiye'nin modernleşmesi sırasında Atatürk tarafından harcanan çabaları büyük bir sevinçle le karşıladım. O, Doğu'da modern dünyayı inşa edenlerdendi.

Rabindranath Tagore, Hintli düşünür-ozan: Bakışlarımızı yeniden doğan Türkiye üzerinde yoğunlaştırdığımız bir sırada, Kemal'in ölümüne ait acı haberi aldık. Kemal ortaya çıkıncaya ve önümüze, yaşayan bugünü ölü geçmişin zaferlerini hatırlatan yeni bir Asya çıkarıncaya kadar Türkiye, Avrupa'nın Hasta Adamı diye adlandırılıyordu. Bu örnek bize Doğu'da yeni bir yaşam umudu verdi ve bu açıdan Kemal'in ruhu bizim saygılı hayranlığımıza layık olmuştur. Ölümü Türkiye için olduğu kadar bütün dünya için de büyük bir kayıptır. Kemal Paşa'nın kahramanlığı sadece savaş alanlarında değildir. Belki de bir halkın savaşması gereken en öldürücü düşman olan bilinçsiz boş insanların zulmüne karşı, bıkmaz bir savaş sürdürdü. Kendi halkı için büyük bir kurtarıcıydı. Bizim için büyük bir örnek olmalıdır.

Sucheta Kripalani, Hint Parlamento Heyeti Başkanı: Atatürk, yalnız Türk Milleti'nin değil, özgürlüğü uğruna savaşan bütün milletler önderiydi. O'nun direktifleri altında siz bağımsızlığınıza kavuştunuz. Biz de o yoldan yürüyerek özgürlüğümüze kavuştuk.

Bağımsız özgür Hindistan

Hindistan çetin mücadelelerden sonra 15 Ağustos 1947'de bağımsızlığına kavuşur. Ne var ki bu sevinçli gün acılarla iç içedir. Hindistan'ın bağımsızlığını kazandığı gün, Pakistan da bağımsızlığını ilan eder. Koca Hindistan Hindu-Müslüman olmak üzere ikiye bölünür. Ülkenin Batısında yer alan Müslümanların çoğunlukta olduğu Pencab, Afgan, Kaşmir, Sind eyaletleri ülkeden koparak Pakistan'ı kurarlar. Tarihin en eski toplumlarından biri, sömürgecilerin "böl yönet" siyasetinin kurbanı olur.

Soğuk Savaş Yılları ve Pakistan

Bölünen Hindistan'ın ayrılan parçası Pakistan, kendini uluslararası politikanın girdabına sürüklenmiş buldu. Yalta-Potsdam'da iki kampa bölünen dünyada, iki büyük devlet ABD ve Sovyetler Birliği kendilerine yandan arayışı içine girdiler. Sovyetler Birliği'ne daha yakın duran Hindistan'a karşılık Pakistan kaderini ABD-İngiltere kampı ile birleştirdi. Bu ilişkiyi Mayıs 1953'de çıktığı Ortadoğu gezisinde "Yeşil Kuşak"ı örgütleyen ABD Dışişleri Bakanı J.Foster Dulles kurdu. 28 Aralık 1953'de ABD ile Pakistan arasında bir ekonomik işbirliği anlaşmasının imzalanmasından sonra, 2 Nisan 1954'te Türkiye ile Pakistan arasında imzalanan Dostane İşbirliği Anlaşması'nı⁵² Irak ve İran'la imzalanan anlaşmalar izledi. Bağdat Paktı kuruldu. Pakistan, Sovyetler Birliği'ni Güneyden kuşatan "Yeşil Kuşak" stratejisine sarıldıkça Hindistan'la arasına mesafe koydu. 1958 Temmuzunda Irak'ta kralı yıkan müdahalenin ardından dağılan Bağdat Paktı yerini CENTO'ya bıraktı; CENTO da 1970'lerin sonunda çöktü.

Türkiye, Hindistan ile Mayıs 1949'da diplomatik ilişki kurdu. İki ülke arasında ilk üst düzey ziyaret, 1951'de Hindistan Başbakan Yardımcısı ve Eğitim Bakanı Mevlana Ebul Kalam Azad tarafından gerçekleştirildi.

⁵² Baskın Oran (ed), Türk Dış Politikası, I., s. 622

İlk temas için Mevlana Azad'ın seçilmesi anlamlıydı. Mevlana Azad hem Hindistan'ın dinsel temelde bölünmesine başından itibaren karşı çıkan saygın bir Hint önderiydi, hem de Hilafet Hareketi'nin baştan beri destekçisi olmuştu. Ulusal Kongre'de ve Hindistan Meclisi'nde başkanlık yapan Mevlana, İngilizlerle hiç uzlaşmayan, Gandhi-Nehru'nun yakın çalışma arkadaşı, devrimci bir siyasetçiydi. Türkiye-Hindistan arasındaki ilk kültür anlaşmasına Hindistan adına imza koymuş olsa da, Mevlana Ebul Kelam'ın ziyaretinin fazla verimli geçtiği söylenemez. Türkiye'nin dikkati başka yerdeydi; ABD ve Batı kampındaydı.

Türkiye 1955'de Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu'nun başkanlığındaki heyetle katıldığı Bandung Konferansı'nda, Batı'nın sözcüsü gibi davranarak Bloksuzların tepkisini topladı. Konferansa takındığı tutumu, oraya gidiş nedenini "Biz oraya (Bandung) son dakikada gittik, müttefiklerimiz çok arzu ettiler, aman gidin dediler"⁵³ şeklinde açıklayan Zorlu, Bandung'da tepki gördü. Nehru konferansta geniş ilgi uyandıran konuşmasında, Zorlu'yu yanıtladı; NATO'ya karşı güçlü itirazlar yapılabileceğini öne sürdü; bir Asya-Afrika devleti için bloklardan birine katılmanın "hoş görülemez bir küçük düşme" olduğunu söyledi.⁵⁴ Sözün kısası, Batı ittifakına dört elle sarılan Demokrat Parti döneminde Hindistan'la ilişkilerde gelişme yaşanmadı.

1960'ta, 27 Mayıs'tan hemen önce, Jawaharlal Nehru'nun, 1988'de Rajid Gandhi'nin ziyaretlerini 1986 yılında Turgut Özal, 1989'da Kenan Evren, 2008'de Recep Tayyip Erdoğan ve 2010'da ise Abdullah Gül iade etti. 2008'de Recep Tayyip Erdoğan tarafından gerçekleştirilen ziyaret sırasında Hindistan ve Türkiye arasında birçok anlaşma imzalandı. Son yıllarda sağlanan gelişmeye karşın, iki ülke arasındaki ekonomik, ticari, kültürel ilişkilerin, potansiyelin çok altında olduğunu tespit etmek gerekir.

Sonuç

Türkiye ile Hindistan çağdaşlaşma çabalarına 19. yüzyılın ortalarında/sonlarında birbirine yakın tarihlerde başladılar. Koşullar benzerlikler taşısa da, örtüşmüyordu. 18-19. yüzyıllarda İngiltere'nin sömürgesine dönüşen dev Hindistan, düşe kalka bağımsızlık yolunu ararken, yarı-sömürgeleşen Türkiye, I. Dünya Savaşı'nın ardından yok olmanın eşiğine geldiği anda silkinerek işgalci düşmanları alt etti; bağımsızlığına kavuştu.

Tüm belgeler Türklerin Atatürk'ün önderliğinde yürüttüğü mücadelenin Hindistan'da yakından izlendiğini, öte yandan Hâkimiyeti Millîye haberleri de Atatürk'ün Hindistan'daki mücadeleyi günbegün izlediğini gösteriyor. Atatürk'ün "sadece kendimiz için savaşmıyoruz, öteki mazlum milletler için de savaşıyoruz" sözü, olaya Hindistan'dan bakılınca daha bir anlam kazanıyor.

Hint Hilafet Hareketi'nin Millî Mücadeleye çok olumlu katkıları oldu. Hintli tarihçi Trivedi, Türkiye'nin Millî Mücadelede başlıca iki müttefikinin Sovyetler Birliği ve Hint Hilafet Hareketi⁵⁵ olduğunu söylerken buna vurgu yapıyor. Hilafet Hareketi'nin niteliğini doğru saptamalıyız. Muhafazakâr yazarların iddialarının aksine, Hilafet Hareketi salt İslamcı bir hareket değildi. Güçlü bir anti-sömürgeci, anti-emperyalist karakter taşıyordu. Ayrıca Hindistan'dan gelen desteğin içinde Hindu payı da önemliydi.

Çağdaş Türkiye-Hindistan ilişkileri, sağlam temellerde yükseldi. Kemal Atatürk'le Gandhi-Nehru'nun düşleri çerçevesinde gelişti. İlişkinin dinamiği Kemal Atatürk'tür. Kemal Atatürk ve Hintli dostları ilişkiyi geliştirirken, emperyalist-dinci karşıtları yani Batıcı güçler, bu ilişkiyi engelleyerek hem bu ülkelere hem de Avrasya'nın geneline zarar verdiler.

Engeller bir yana itilebilir. Kararlı bir irade, yanlışları kısa sürede tasfiye ederek, iki ülke ilişkilerinin önünü yeniden açabilir.

⁵³ Olaylarla Türk Dış Politikası, C.1., s. 286, Ankara 1967

⁵⁴ Olaylarla Türk Dış Politikası, C.1, s. 285

⁵⁵ Raj Kumar Trivedi, The Critical Triangle, India, Britain ant Turkey, Publication Scheme, Jaiipur

Kaynakça

- Kemal Atatürk , *Nutuk*, 1927, ATABE, cilt 20, Kaynak Yayınları, İstanbul 2007
- Vahdet Keleşyılmaz, *Teşkilat Mahsusa'nın Hindistan Misyonu (1914-1918)* Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1999
- Orhan Koloğlu, *Gazi'nin Çağında İslam Dünyası (1919-1922)*, Boyut Yayınları
- Jawaharlal Nehru, *Discovery of India*, John Day Company, NY
- Jawaharlal Nehru, *Glimpses of World History*, John Day Company, New York, 1942
- RC Majumdar etc, *India*, The Advanced History of Indian, Mac Millan
- Sumit Sarkar, *Modern India*, (1885-1947), Mac Millan, 1983
- R.K. Sinha, *Mustafa Kemal ve Mahatma Gandhi*, Milliyet yayınları, 1972
- Bilal Şimşir, *Doğu'nun Kahramanı Atatürk*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1999
- Raj Kumar Trivedi, *The Critical Triangle, India, Britain and Turkey (1908-1924)* Aligarh Muslim University,
- Hadiye Yılmaz, *Kurtuluş Savaşımız ve Asya-Afrika'nın Uyanışı (Hakimiyeti Milliye yazılarıyla)*, Kaynak yayınları, İstanbul 2007

Makaleler

- Vahdet Keleşyılmaz, *I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin Afganistan'a Yönelik Girişimleri*, <http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/>
- Orhan Koloğlu, *Din Bağının Barışçı Örneği, Kurtuluş Savaşı'nda Hint Desteği*, İCANAS Uluslararası Kongresi'ne sunulan bildiri, Ankara 2007
- Orhan Koloğlu, *Sevr Karşıtlığında Hintlilerin Hilafet Hareketi Belgeleri*, VI. Uluslararası Atatürk kongresi, Ankara, Kasım 2007,
- Azmi Özcan, *Büyük Hind Ayaklanması ve Osmanlı Devleti*,
- Azmi Özcan, *Hint Osmanlı Planı ya da "İpek Mektup Komplosu"*, Tarih ve Toplum, Temmuz 1992, s. 103